

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовао комисију 27.04.2016. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду 2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: 1. др Александра Вранеш, редовни професор, Библиотекарство и библиографија, студије културе, 27.10.2004. године, Филолошки факултет Универзитета у Београду 2. др Гордана Ђоковић, доцент, Библиотекарство, Организација знања, 18.11.2014. године, Филолошки факултет Универзитета у Београду 3. др Далибор Петровић, доцент, Социологија, 22. 01. 2013. године, Саобраћајни факултет Универзитета у Београду
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Тамара, Светислав Вученовић 2. Датум рођења, општина, република: 26. 07. 1968, Београд, Савски венац, Србија. 3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: Мастер, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 2010. 4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Српска књижевност и језик са општом књижевношћу
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<i>БИБЛИОТЕКА КАО НОСИЛАЦ ПАРТИЦИПАТИВНИХ ПРАКСИ У КУЛТУРИ У КОНТЕКСТУ ИНФОРМАЦИОНОГ ДРУШТВА</i>
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикана и сл. Докторска дисертација <i>Библиотека као носилац партиципативних пракси у култури у контексту информационог друштва</i> састоји се од пет поглавља, Додатка и Литературе на укупно 408 страна. Теме дисертације су презентоване у оквиру следећих поглавља: <i>Увод</i> (1 - 14 стр.), <i>Култура у информационом окружењу</i> (15 – 63 стр.), <i>Парадигма партиципативности</i> (64 - 160 стр.), <i>Библиотека као носилац партиципативних пракси</i> (161 - 360 стр.) и <i>Закључак</i> (361 -

370 стр.). У *Додатку* (370 - 371стр.) су дате основне напомене о употреби термина из области ИКТ, односно о извесном броју уобичајених решења која су примењена у дисертацији. У *Литератури* је наведен списак радова који се у дисертацији цитирају или се на њих упућује, абecedним (латинични извори: 372 - 386 стр.) и азбучним редом (ћирилични извори: 387 - 389 стр.), као и списак електронских извора (390 - 392 стр.).

Поглавља (осим Увода и Закључка) су подељена на одељке који ближе одређују и именују мање проблемске целине којима се рад бави.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У *Уводу* кандидаткиња је објаснила своја идејна полазишта, сврсисходност избора теме и циљ дисертације, дала сажет теоријски оквир у коме се истраживање кретало и предпочила методе коришћене током истраживања. У уводном поглављу навела је и план рада, основну и помоћне хипотезе, и указала на емпиријска истраживања која представљају један од елемената који су послужили да се испуни циљ дисертације.

У другом поглављу, *„Култура у информационом окружењу“*, кандидаткиња је указала на основне карактеристике савременог друштвеног и технолошког контекста, као и на одређене теоријске доприносе разматрању и дефинисању информационог друштва. Ово поглавље подељено је у два одељка: *„Разумевање информационог друштва“* и *„Нова парадигма културе“*. У оквиру првог презентован је сажет преглед актуелних и релевантних теоријских поставки које преиспитују и постулирају појам информационог друштва и сродних појмова. У одељку *„Нова парадигма културе“* указано је на одређене промене у културолошком контексту које су настале под утицајем информационо-комуникационих технологија.

Треће поглавље *Парадигма партиципативности* подељено је на четири одељка: *„Теоријски оквир за разумевање појма“*, *„Савремени медијски контекст“*, *„Публика или корисник: од посматрача ка сараднику?“* и *„Партиципативне праксе у савременим институцијама културе“*. У првом одељку кандидаткиња је дала теоријски оквир за разумевање парадигме партиципативности, док је у оквиру одељка *„Савремени медијски контекст“* описала и анализирала и кључне појмове, појаве и процесе који се налазе у његовој основи: конвергенција и дигитализација медија, мултитаскинг, медији као учесници у стварању поруке, експанзија друштвених медија. Публика и промене у односу публице према процесима конзумирања и стварања садржаја су у ауторкином фокусу у одељку *„Публика или корисник: од посматрача према сараднику?“*, а у одељку *„Партиципативне праксе у савременим институцијама културе“* анализирала је креативно учествовање грађана у области културе и дигиталне технологије као основ за остваривање њихових креативних потенцијала.

Четврто, централно поглавље дисертације је поглавље у коме се конкретизује предмет научног истраживања кроз тему: *„Библиотека као носилац партиципативних пракси“*. Поглавље је подељено на шест целина: *„Библиотеке као институције културе и образовања“*, *„Корисници библиотека у информационом друштву“*, *„Библиотека и партиципативно библиотекарство“*, *„Библиотеке и ИКТ: могућности и изазови“*, *„Етички и правни аспект: шта у библиотеци можемо да научимо?“* и *„Дефинисање модела савремене библиотеке“*. У овом поглављу кандидаткиња је презентовала могућности и особености нове парадигме сарадње и партиципирања у контексту информационог друштва, анализирала кориснике библиотека као ствараоце, организаторе, интерактивну и активну публику, као и основе које омогућавају ефикасно унапређивање пословања библиотека и континуирано усклађивање са новим потребама, понашањем и очекивањима корисника. У завршном делу овог поглавља

кандидаткиња дефинише модел савремене библиотеке као носиоца партиципативних пракси у култури, са предлозима за унапређење рада и позиције библиотека кроз савремене облике учествовања и сарадње са публиком.

Пето поглавље дисертације посвећено је закључним разматрањима, сумирању ауторкиних налаза и резултата истраживања и указивању на правце могућих будућих истраживања.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији.

Навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

1. *Библиотека и корисници (публика) у информационом друштву*, излагање са: Међународна научна конференција: Дигиталне библиотеке и дигитални архиви, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015.
2. *Дигитална икона је свет без света*, часопис LINK, Нови Сад, септембар, 2015., 110 - 112.
3. *Linked data, research data и промене у високошколским библиотекама*, коаутор Адам Софронијевић УБСМ, Литература и култура, година 1, бр. 1, Андрићград 2015, 299 - 311.
4. *Производња драмских и радиофонских дела јавног сервиса: стваралаштво Бранка Ћопића - изазови и перспективе*, излагање са: Међународни научни скуп о књижевном делу Бранка Ћопића, Андрићев институт, Вишеград, 26. - 28. децембар 2014, у штампи.
5. *Онлајн ПР*, часопис Култура, Завод за проучавање културног развоја, темат *Савремени медији и ПР*, бр. 139, Завод за проучавање културног развоја, октобар, 2013., 162 - 187.
6. *Библиотеке и медији у информационом друштву*, у зборнику *Управљање знањем у школској библиотеци*, Филолошки факултет, 2013, 79 - 105.
7. *Западна култура и дигитално – од пописа до виртуелне заједнице*, коаутор Адам Софронијевић, УБСМ, *Међународна научна конференција: Култура у потрази за новом парадигмом*, 18. и 19. март 2013, у Зборнику скупа.
8. *Српски Рјечник (1818) на интернету* - објављено излагање са: 11. Међународна научна конференција: Дигитализација културне и научне баштине, универзитетски репозиторијуми и учење на даљину, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 30.09 - 02.10.2011, у Зборнику скупа, септембар, 2012, 109 - 129.
9. *Револуција у стварању и разумевању текста: Нове улоге аутора и читаоца*, коаутор Адам Софронијевић, УБСМ., часопис Култура, Завод за проучавање културног развоја, бр 136., Београд, 2012, 24 - 44.
10. *Српски Рјечник (1818) на интернету* - објављено излагање са: 11. Конференција: Нове технологије и стандарди : дигитализација националне баштине, Математички факултет, Београд 21. 09. 2012, Преглед НЦД 24 (2014), 43 – 49.
11. *Онлајн односи с јавношћу*, излагање са: 12. Међународне научне конференције: Културе у дијалогу, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2013., у Зборнику скупа, 55 - 84.
12. *Револуција у стварању и разумевању текста: Нове улоге аутора и читаоца*, коаутор Адам Софронијевић, УБСМ, објављено излагање са: 12. међународна научна конференција:

Културе у дијалогу, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 29. 09. 2012, у Зборнику скупа, 197 - 219

13. *Грађанско новинарство у дигиталном 21. веку*, часопис Култура, Завод за проучавање културног развитка, Београд, 2011, бр. 132., 168 - 186.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Централну хипотезу о моделу библиотеке као институције која је носилац партиципативних пракси у култури, као неопходном начину пословања библиотека у информационом друштву, кандидаткиња је доказала на основу темељне анализе садржаја (прегледа и тумачења обимне литературе, теоријског промишљања концепата, прикупљања квантитативних и квалитативних података, анализе података из истраживања других аутора) и резултата квалитативних емпиријских истраживања спроведених у предистраживачкој и истраживачкој фази израде дисертације. На основу повезивања ових увида и резултата са већ постојећим сазнањима и резултатима истраживања других истраживача, пре свега у области савременог библиотекарства, развоја информационог друштва и партиципативних пракси, доказала је хипотезу о новој парадигми партиципативности која ће имати трајнији утицај на институционалне праксе и, самим тим, на дугорочно одржавање, неговање и развој пословања у библиотекама.

Очекивани резултати истраживања су остварени и ауторка их у дисертацији презентује: боље познавање сфере утицаја развоја нових технологија на рад библиотека као установа и унапређено разумевање значаја и могућности партиципативних пракси у култури за рад савремене библиотеке, бољи увид у карактеристике промена корисничких навика и начина на које се те потребе ефикасно могу пратити и предвиђати. Такође, кандидаткиња предлаже идеје и могућности за унапређење пословања библиотека кроз савремене облике учествовања и сарадње са публиком, кроз континуирано праћење и истраживање њених потреба. Као важан део доказа хипотезе ауторка анализира велики број примера библиотека које су на адекватан начин усвојиле практична искуства и теоријска промишљања која чине основу кандидаткињиних полазних претпоставки и имплементирале их у своје пословање. Ауторка износи аргументе којима се потврђује теза да се радни процеси у библиотеци могу унапредити на више начина захваљујући примени методологије партиципативних пракси у култури и имплементацији нових технологија које унапређују сарадњу и комуникацију библиотека са корисницима. Ограничења и недостатке технолошки засноване комуникације и пословања кандидаткиња је критички разматрала и дала одређене предлоге за њихово превазилажење.

Налази истраживања недвосмислено су подржали и помоћне хипотезе дисертације: Веб 2.0 окружење радикално мења навике и потребе савремене публике, као и њене могућности за стваралачки ангажман у раду институција културе (библиотека); корисници имају изузетан креативни потенцијал који, уз адекватан институционални приступ, може да представља веома значајан допринос библиотечким садржајима и ресурсима; радни процеси у библиотеци могу се унапредити на више начина захваљујући примени ИКТ-а и методологије партиципативних пракси у култури.

Ауторка је у дисертацији презентовала сажет преглед теоријских поставки и разматрања информационог друштва (М. Кастелса, Д. Бела, Ф. Вебстера, Ј. Масуде, Д. Петровића итд.) и закључила да је информационо друштво онај облик друштва у коме су сви сегменти

нераскидиво повезани са информационо-комуникационим технологијама које у оквиру њега настају, повратно на њега утичу и дефинишу га.

Кандидаткиња је показала да промене у савременом културолошком контексту које су настале под утицајем ИКТ-а недвосмислено показују да можемо да уочимо настајање нове парадигме културе, односно дигиталне културе у којој се продукција, дистрибуција, презентација, промоција и архивирање садржаја у информационом друштву у великој мери ослањају на примену информационо-комуникационих технологија, које мењају ове културолошке процесе, који потом делују трансформативно на технологију саму. Потврђена је и ауторкина претпоставка о партиципативним карактеристикама ове културе које се огледају у: повећаном обиму учествовања корисника у генерисању садржаја, активној и креативној партиципацији као могућности да се културни садржаји допуњују, дискутују и деле, стваралачком потенцијалу корисничке партиципације у култури и сл. Кандидаткиња наводи да се институционалне праксе значајно мењају под утицајем примене ИКТ у сектору културе и да су институције културе у великој мери промениле традиционалне начине пословања који су били карактеристични за доба пре масовније употребе интернета, те је закључује и на примерима показује да су ове промене отвориле простор за интерактивнији и динамичнији однос публике и институција.

Појам „партиципативна култура” кандидаткиња је дефинисала на основу разматрања Х. Џенкинса, А. Делвиша, Џ. Џ. Хендерсон, Ч. Гира итд. и налазе сумирала на следећи начин: партиципативна култура је култура активног учествовања у различитим областима, култура коју карактерише неговање и развој учествовања у различитим сферама савременог живота, култура која је отворена, која подстиче дијалог, креативност и критичко мишљење, култура сарадње и заједничког рада на остваривању одређених циљева.

Анализом медијског контекста и утицаја нових технологија на медије (конвергенција медија, нови и партиципативни медији, мултитаскинг), ауторка је утврдила да је континуирана трансформација једна од суштинских карактеристика медија у информационом друштву и доказала полазну претпоставку да технолошки напредак и развој дигиталних медија радикално мењају доступност и једноставност употребе медија, и утичу на могућност да конзументи све више постају и креатори садржаја. Медије који омогућавају учешће корисника и отварају могућности за неговање и развој партиципативне културе кандидаткиња одређује као партиципативне медије и закључује да су то медији који, уз примену различитих софтверских алата, подржавају и омогућавају активну партиципацију мањег или већег круга корисника у оквиру блогова, вики платформи, друштвених медија, онлајн платформи за друштвено умрежавање итд. Као посебно важан закључак ауторка наводи податак да присуство и коришћење нових медија утичу на облике партиципације, али нису њен једини услов, нити је коришћење нових технологија само по себи довољно иако нас оснажује за партиципацију.

Након разматрања појма публике у тумачењима М. Кастелса (креативна публика), Л. Мановича (корисник као коаутор дела), Е. Бирд (партиципативна публика), Џона Фиска (активна публика) и других, ауторка се ослања на Кастелсов концепт „креативне публике”, односно идеју о креативном мењању и рецепцији садржаја од стране публике - захваљујући пре свега примени информационо-комуникационих технологија. На основу прегледа одабране литературе и одређених назнака о публици и корисницима кандидаткиња закључује да су информационо-комуникационе технологије и Веб 2.0 окружење знатно унапредили могућности да савремена публика и корисници постану активни учесници у различитим комуникационим процесима, ствараоци и дистрибутери садржаја, да од посматрача постану

иницијатори и сарадници. Такође, потврђен је и полазни став да корисници и институције културе поседују значајне капацитете и потенцијале за реализовање партиципативних пракси, те да је неопходно да сарађују и заједно одговарају на изазове савременог доба.

Имајући у виду кључне карактеристике концепта Веб 2.0 (генерисање садржаја од стране корисника и њихово учествовање у комуникацији у онлајн окружењу), ауторка је изнела закључак да институције културе могу да се поново повежу са јавношћу и покажу своју релевантност у савременом животу тако што ће позвати публику да се активно укључи као културни учесник, а не као пасивни конзумент. Кандидаткиња партиципативну институцију културе дефинише као место где посетиоци могу да стварају, деле и повезују се једни са другима око садржаја, институцију која се ствара са корисницима и њом се управља заједно са корисницима.

На основу прегледа стручне и научне литературе (А. Вранеш, М. Горман, Ј. Марковић, П. Брофи) и анализе серије наменских интервјуа урађених у истраживачкој фази израде дисертације, ауторка је закључила да је појмом дигитална библиотека најшире обухваћен читав спектар промена које је примена ИКТ-а у библиотекама донела: дигитализација пословања и организације рада у библиотекама, утицај дигиталних технологија на радне обавезе и радно окружење запослених, дигитализација библиотечких ресурса итд. Такође, кандидаткиња је показала да се библиотеке као институције културе и образовања и њихово пословање у информационом друштву континуирано и радикално мењају и закључила да савремене библиотеке треба да буду и традиционалне и модерне, односно да треба да успоставе и одржавају баланс између старог и новог, да не треба да усвајају некритички све што је ново и модерно, нити да по сваку цену напуштају елементе традиционалног наслеђа – уколико не установе да су за њихову библиотеку застарели и превазиђени.

Такође, потврђена је и ауторкина помоћна хипотеза о новој улози, новим потребама и навикама савремених корисника библиотека у добу друге генерације веба. Иако се из наведених примера и литературе може закључити да је корисник одувек био важан за библиотеке, налази показују да се корисник данас налази у њеном фокусу и да је неопходно да библиотеке нађу начин да упознају боље публику и да раде на њеном развоју. Кандидаткињини налази такође показују да библиотекарски у Србији учествовање корисника у раду институција виде као велики и значајан потенцијал за библиотеке, и у различитој, али за сада скромној мери реализују партиципативне програме. Такође, на основу бројних наведених и анализираних примера (библиотечки сајтови, блогови, налози на популарним друштвеним медијима итд.), ауторка је закључила да друштвени медији и онлајн платформе за друштвено умрежавање у информационом друштву имају све већу улогу и све ширу примену у повезивању, умрежавању, комуникацији и сарадњи библиотека, публике и осталих циљних јавности, да имају велики потенцијал за подстицање и неговање партиципативних пракси у култури, односно да ИКТ имају велики потенцијал за реализацију различитих видова сарадње библиотеке и публике, пре свега оних програма и активности у којима корисници партиципирају на креативан начин у раду установе. Ауторка уочава и наводи бројна организациона, персонална и финансијска ограничења, као и одређене технолошке препреке за имплементацију ИКТ у библиотекама и реализацију партиципативних пракси у култури, и закључује да се планирању и реализацији ових процеса мора приступити стратешки, аналитички, уз континуирано праћење и евалуацију постигнутих резултата.

На основу разматрања етичких и правних изазова (слобода, безбедност, заштита ауторског права и приватности, дигитални јаз, надзор и контрола информација), који прате развој и

примену информационо-комуникационих технологија, кандидаткиња закључује да су то теме од прворазредног значаја за савремено друштво, да су бројна важна питања још увек без адекватних одговора и решења, те да су неопходна додатна и континуирана истраживања могућих негативних последица. Глобални обим учествовања у партиципативној култури не сме бити изједначен са већом слободом партиципације, како је показала ауторкина анализа, јер многи корисници немају приступ технологијама, недовољно познају медије и информационо-комуникационе технологије, немају слободу да дају допринос партиципативним праксама због надзора и контроле садржаја итд. Такође, на основу наведених примера из библиотечке праксе ауторка закључује да је значај едукације изузетно велики и да корисници библиотеку, посебно млади, могу да перципирају као сигуран простор, а библиотекара као особу од поверења, те да ове институције имају значајан потенцијал за едукацију и превенцију различитих врста злоупотреба са којима се савремени корисници нових технологија свакодневно сусрећу. Као нека од могућих решења ауторка предлаже: улагање у неопходну инфраструктуру и ресурсе, унапређење образовних процеса (посебно дигиталне и медијске писмености), адекватан правни и законодавни оквир у области развоја информационог друштва и доследније спровођење донетих аката у пракси, либерализација телекомуникационих тржишта итд.

На основу резултата бројних истраживања наведених у дисертацији ауторка налази да су укљученост и ангажман јавности у раду библиотека још увек на маргини у односу на њихов показани потенцијал, и као једно од решења предлаже трансформисање институционалне улоге библиотеке, односно усмеравање њеног тежишта ка развоју публике и партиципацији публике. На основу идеја презентованих у дисертацији, закључује да модел библиотеке као партиципативне институције почива на заједништву – на заједничком стварању и дељењу креативног садржаја, као и да партиципативни пројекти имају велики стратешки потенцијал да промене имиџ и репутацију институције у локалној заједници, да обогате институционалне ресурсе, да повећају учествовање публике у прикупљању финансијских средстава и побољшају могућности за успостављање партнерстава са циљним јавностима – преко потребних ради опстанка, виталности и развоја установа културе.

Кандидаткињина полазна хипотеза о неопходности увођења предложених новина у савремено пословање библиотека заснива се на традиционалним библиотечким вредностима и оним методама рада које су још увек актуелне и модерне, те се основна улога библиотеке у извесном смислу допуњава наглашавањем њене партиципативне улоге. Ауторка дефинише модел савремене библиотеке као модел партиципативне институције и тврди да је партиципација корисника (публике) неопходан услов који омогућава да библиотечка мисија у информационом друштву буде у потпуности испуњена. Промене у корисничким навикама и потребама постулира као основни критеријум за конституисање савременог модела библиотеке као носиоца партиципативних пракси у култури и закључује да реализација партиципативних пројеката треба да буде усклађена са новим потребама и могућностима корисника и особља ових институција.

Модел савремене библиотеке у информационом друштву кандидаткиња одређује као модел партиципативне институције која негује и развија партнерске односе са заједницом и представља њен културни, образовни и друштвени центар, модел који оснажује кориснике кроз партиципативне и кориснику окренуте сервисе. Овај модел се темељи на дубоком разумевању чињенице да успех библиотеке зависи од корисника, од фундаменталног значаја је неговање креативне публике као једног од најважнијих библиотечких задатака.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.
Комисија сматра да је кандидакиња Тамара Вученовић у својој дисертацији <i>Библиотека као носилац партиципативних пракси у култури у контексту информационог друштва</i> успешно обрадила ову комплексну и захтевну тему, да је текст дисертације урађен према одобреној пријави дисертације и да је реч о раду који представља оригинално и самостално научно дело.
IX ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже: да кандидат приступи усменој одбрани дисертације, након што извештај Комисије буде прихваћен од стране Наставно-научног већа Филолошког факултета и Већа друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

- 1.др Александра Вранеш, редовни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду
- 2.др Гордана Ђоковић, доцент
Филолошки факултет Универзитета у Београду
- 3.др Далибор Петровић, доцент
Саобраћајни факултет Универзитета у Београду